

Dönüştürücü Bir Öğretmenin Ardından: Jim Manley'i Anımsamak

Guy Senese¹

Çeviri: Yasemin Tezgiden-Cakcak

Jim Manley bir öğretmendi. Aynı zamanda, hegemonya karşıtı kültürel aydınlanma ve özgürleşme hareketlerinden gelen bir kuşağın ve toplumsal mücadelenin bir parçasıydı. Onun ve kuşağının çalışmaları, bell hooks'un ifadesiyle, "akıntıya karşı" öğretme anlayışına yaslanıyordu. Karşı çıktıkları bu akıntı, insan sömürsünü, yabancılaşmayı ve gerici eğitimin dayattığı konformizmi yeniden üreten mekanik okul düzeniydi. Jim aynı zamanda kardeşimdi; eğitimcilik hayatım boyunca edindiğim sayısız dost arasında en yakın arkadaşımды.

Jim tanınmış bir isimdi. Bir dönem Arizona'da "Yılın Öğretmeni" seçilmişti. Jim için düzenlenen anma töreninde paylaşılan fotoğraflar arasında Başkan Bill Clinton ile birlikte Beyaz Saray'da çekilmiş bir fotoğrafı da vardı. Gazete kupürlerinde ise, öğrencileri ve okulları "projeleri" aracılığıyla dönüştüren, artık efsaneleşmiş çalışmalarına yer verilmişti. O yıllarda bir sınıf öğretmenin üniversitede hoca olarak işe alınması hem sıra dışı hem de riskliydi. Ancak Northern Arizona Üniversitesi (NAU) Eğitim ve Öğrenme Bölüm Başkanı Dr. Carolyn White, 1998 yılında bu riski göze almıştı. Ben Chicago bölgesinden Arizona'ya geldikten iki yıl sonra Jim Manley NAU'da adeta enerji, yaratıcılık, mizah ve sınırsız cömertliğiyle parlayan bir yıldızla dönüştü.

Jim ile ilgili anlatılacak o kadar çok hikâye var ki... Jim, parlak sarı renkli eski model bir Volkswagen Beetle kullanırdı. Hem de yıllarca. Öğretmenlik yaptığı yıllarda bir gün okuldayken araba çalışmamış; motoru tamamen dağılmıştı. Okul yöneticisi Bob Meko, vizyon sahibi bir yöneticiydi ve arabanın bakım hangarına çekilebileceğini söylemişti. Sonra olaylar birbirini izledi. Jim'in beşinci sınıf öğrencileri bütün bir okul yılı boyunca fen ve matematik derslerini bu motor

¹ guy.senese@live.com

üzerinden işlediler. Motoru baştan sona yeniden inşa ettiler. Sonunda Jim'in arabası çalışır hale gelmişti. O arabanın motoru bugün hâlâ çalışıyor. Aynı şekilde, Jim'in on binlerce öğrencisi ve eğitim alanındaki yol arkadaşları üzerinde bıraktığı miras da bugün hâlâ yaşamaya devam ediyor.

Jim, sınıf öğretmeni iken beşinci sınıf fen bilimleri müfredatının ne kadar kuru ve cansız olduğunu fark etti. Bunun üzerine öğrencilerini Arizona'nın Phoenix kentindeki Salt River'a balığa götürmek için izin istedi. Çünkü o tutkulu bir doğa dostuydu. Bu geziden sonra öğrencileri her hafta matematik hesaplamaları yaptılar, bilimsel gözlemler gerçekleştirdiler, çevresel değişimleri izlediler ve veri topladılar. Öğrenciler elbette standart eyalet sınavlarını başarıyla geçtiler; çünkü gerçekten yoğun bir bilimsel çalışma yürütmüşlerdi. Ama bunun ötesinde, yaptıkları çalışmalar onlara yeni çalışmalar için esin vermiş, üstelik takdir de görmüştü. Eyaletin Balık ve Yaban Hayatı Dairesi, alabalık popülasyonlarındaki artış ve azalışı, balıkların sağlık durumunu izlemek için bu çocukların topladığı verileri resmî kayıtlarında kullanmıştı. Jim'in öğrencileriyle topladığı hem nicel hem de nitel veriler değerlendirilmişti.

Geçen ay Jim için düzenlenen anma töreninde, o dönemin "balık tutan çocuklarından" ikisi, artık kendileri de anne-baba olmuş bireyler olarak kürsüye çıktılar ve bu deneyimden söz ettiler. Sizce gözyaşlarına boğulmalarına neden olan anıları neydi? Standart sınavlardan aldıkları yüksek puanlar mı? Törende Jim'in eski öğrencilerinden biri daha söz aldı. Adı Dave'di. Çocukken içine kapanık biri olduğunu anlattı. Ama kuklaları seviyormuş. Jim de kuklalara bayılırdı. (Bu arada bir defa Jim'e Karagöz tiyatrosundan söz etmiştim; her zamanki gibi büyük bir hayranlıkla dinlemişti.) Jim geleceği göremezdi. Ama Dave'in kuklalara olan ilgisini fark etmiş ve onun için bu ilgi üzerine kurulu küçük bir okuma etkinliği tasarlamıştı. Sonrası mı? Dave bugün usta bir kukla sanatçısı olmuş, çocuk eğlence sektöründe çalışmaya başlamıştı. Jim'in cenazesine katılmak için New York'tan kalkıp Arizona'ya gelmişti.

Anma törenindeki sergilerden birinde öğrencilerinin yaptığı kuş barınakları da yer alıyordu. Bu projelerde öğrenciler yapı planlaması yapıyor, matematik hesaplamaları gerçekleştiriyor, bakım süreçlerini yönetiyor, kuşlar ve kelebekler üzerine deneysel gözlemler yürütüyorlardı. İşte Jim'in "Yılın Öğretmeni" seçilmesinin nedenlerinden biri de buydu.

Üniversitede Jim ile ofislerimiz yan yanaydı ve zamanla onun ne kadar sıra dışı biri olduğunu daha iyi anlamaya başladım. Freire'nin ifadesiyle Jim gerçekten de "meraklı bir varlık"tı. Ankara Üniversitesinde araştırma yapmak ve ders vermek üzere Fulbright bursunu kazandığımda, Jim bu habere benden bile çok sevinmişti. Türkiye'de çalıştığım ve araştırmalar yaptığım dönemlerde Türkiye'deki eğitim sisteminin bütün ayrıntılarını büyük bir ilgiyle dinlerdi. Dünyanın neresinde olursa olsun, eşitliği ve herkes için onurlu bir yaşam olanağını destekleyen her okul, her eğitim hareketi onun ilgi alanına girerdi. Jim, John Dewey'in şu ünlü sözünü gerçekten hayata geçirmiş bir insandı:

Okula çoğu zaman bireyci bir bakış açısından yaklaşma eğilimindeyiz; onu öğretmen ile öğrenci ya da öğretmen ile veli arasındaki bir ilişki olarak görürüz. Doğal olarak bizi en çok ilgilendiren, tanıdığımız çocuğun gösterdiği gelişmedir: fiziksel olarak sağlıklı biçimde büyümesi, okuma, yazma ve hesap yapma becerilerinde ilerlemesi, coğrafya ve tarih bilgisini artırması, görgü kurallarında, dakiklik, düzen ve çalışkanlık alışkanlıklarında gelişme göstermesi. Okulun başarısını da çoğunlukla bu ölçütlere göre değerlendiririz. Ve bunda haksız da sayılmayız. **Ancak bakış açımızın kapsamını genişletmemiz gerekir. En iyi ve en bilge ebeveynin kendi çocuğu için arzuladığı neyse, toplum da bütün çocukları için onu istemelidir. Okullarımız için bunun dışında benimsenecek her türlü ideal dar görüşlü ve yoksul bir idealdir; uygulamaya konulduğunda ise demokrasimizi zedeler.** Toplumun kendi gelişimi adına başardığı her şey, okul aracılığıyla gelecek kuşakların hizmetine sunulur. Toplum, kendisi hakkında beslediği en yüksek idealleri, geleceğine açılan bu yeni olanaklar sayesinde gerçekleştirmeyi umut eder. İşte bu noktada bireycilik ile toplumculuk aynı hedefte buluşur. Toplumumuzu oluşturan bütün bireylerin eksiksiz gelişimine gerçekten bağlı kaldığımız ölçüde, hepimiz birlikte gelişebilir ve serpilebiliriz.

Jim bu alıntıyı çok sever, John Dewey'in 1916 yılında yayımlanan klasik eseri *School and Society'den (Okul ve Toplum)* yaptığı bu alıntıyı sık sık kullanırdı.

Ben Dewey'in Türkiye'ye geldiğini ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında göreve başlayan yeni hükümetin eğitim yöneticilerine danışmanlık yaptığını "biliyordum." Ancak Ankara Üniversitesindeki Fulbright bursum sırasında, bu devrimci dönüşümlerin niteliği ve eğitimin toplumsal dönüşümün itici gücü olarak nasıl işlediği üzerine çok daha derinlemesine okuma fırsatı buldum. Jim'le, Köy Enstitülerinin de öğrencilerin etkin katılımı, emek, sanat ve yaşayan bir demokrasinin ayırt edici özelliği olan katılımcı toplumsal **eylem** aracılığıyla gelişimci demokrasiyi dönüştürücü bir ideal olarak benimsediğini paylaştım.

Jim, fen eğitimi yöntemleri derslerinde öğrencilerine bilimin dilini öğretirdi. Onlara, en titiz ve kesin bilgi alanlarından biri olan bilimin bile kullandığı dil aracılığıyla ifade edici, kapsayıcı ve demokratik olabileceğini; ama aynı zamanda cezalandırıcı, köleleştirici, geriletici, dışlayıcı ve seçkinci bir niteliğe de bürünebileceğini gösterirdi. Eleştirel pedagojiyi benimser ve derslerinde kullanırdı. Ona göre sözcükler, doğru bir biçimde sunulduklarında, aydınlanmaya giden yolu açan küçük devrim makinelerine dönüşebilirdi.

Uygulamalı bir biyoloji dersi işlerken sık sık, herhangi bir çocuğu bilimsel bir problemi çözmeye çalışmanın verdiği heyecan ve keşif duygusundan mahrum bırakmanın büyük bir adaletsizlik olduğunu söylerdi. Öğretmenlerin fen ve matematik derslerinde beceri temelli merakın kıvılcımını ateşlemeyi "seçebileceğini" söylerdi. Fakat bu ateş, öğrencileri yaşam boyu ısıtacak bir öğrenme tutkusuna dönüşebileceği gibi öğrencilerin inşa etmekte oldukları

özgürlük ve özgüven evini yakıp kül edebilirdi de. Öğrenciler öğrenme sürecine özenle dâhil edilebilir; bilgiye karşı bir ilgi ve zevk geliştirmeye başlayabilir, yaşamları boyunca kullanacakları beceriler için kendi "araç çantalarını" oluşturmaya koyulabilirlerdi. Ya da aynı ders kitabını, aynı müfredatı ve aynı konuları takip ederek bambaşka bir yol izleyebilirlerdi: Utanmayı öğrenebilir, yalnızca körü körüne itaat eden, bencil ve korkuyla hareket eden bireylere dönüşebilir; hatta belki de daha kötüsü, öğrenmeye karşı ilgisini yitirmiş, kayıtsız ve umursamaz insanlar hâline gelebilirlerdi.

Jim, Northern Arizona Üniversitesi'nde (NAU) öğretmen adaylarıyla yerel bir ilkokulda uygulamalı dersler yürütürdü. Bu okul, Hispanik çocukların hem İngilizce hem de İspanyolca eğitim alabildiği iki dilli bir okuldu. Çocukların bir üniversite ortamını deneyimlemelerine olanak tanımaya karar vermişlerdi. Bu nedenle öğrenciler her cuma otobüslerle NAU üniversite kampüsüne getiriliyordu. Ben öğretim yöntemleri ya da pedagoji alanında ders vermiyordum; ancak burada işleyen temel ilkeyi görmek hiç de zor değildi. Bu ilke, benim eğitim anlayışım da örtüşüyordu: Dewey'in "gelişimci demokrasi" anlayışı ve yüksek öğrenmenin bütün disiplinlerinde meslekler ile üretime dayalı etkinliklerin eğitim sürecinin ayrılmaz bir parçası olması gerektiği düşüncesi. MESA programındaki çocukların büyük çoğunluğu Flagstaff'ın Sunnyside mahallesinde yaşayan emekçi ailelerden geliyordu. Jim bu konuda son derece kararlıydı. Toplumsal kökeni ne olursa olsun, işçi sınıfından gelen her çocuğun düşünsel yaşamın en yüce ideallerine erişme hakkına sahip olduğunu savunurdu. O cuma günlerinde ne Jim'in ne de öğrencilerinin Paulo Freire'nin adını andıklarını hiç hatırlamıyorum. Ama İngilizce ve İspanyolca yürüttükleri dil geliştirme dersleri, sözcüklerin anlamlarını kullanarak hem yeni bir sözcük dağarcığı edinmenin heyecanını ve zorluğunu keşfetmenin hem de anahtar kavramların iktidar ilişkilerini anlamadaki rolünü göstermenin adeta bir ustalık örneğiydi. Jim o günlerde adeta her yerdeydi; farklı dersler yürütülürken bir sınıftan diğerine koşuşturuyor, her ayrıntıyla ilgileniyordu. Bu çocukların kampüsümüze gelmeyi doğal karşılamalarını, burada bulunmaktan gurur duymalarını istiyordu. Bunun için üniversite yönetimini ikna ederek cuma günleri kullanılmak üzere bir dersliğin tahsis edilmesini sağlamıştı. Ben ve diğer öğretim üyeleri de bu programda dersler verdik; üniversite düzeyindeki fikir ve etkinlikleri çocukların ilgi ve gereksinimlerine uyarlarken son derece sade ama bir o kadar da keyifli bir öğrenme ortamı oluşturduk.

Jim, NAU'da Cuma günleri yürüttüğü bu daha küçük ölçekli "Bilim Günleri" etkinliklerinin yanı sıra, birinci ve ikinci sınıf üniversite öğrencilerine Eğitimin Temelleri dersini de verirdi. Bu, öğretmenlik mesleğine giriş niteliğinde bir dersti ve iki yüzden fazla öğrencisi vardı. Jim ile eşi Julie, ben ve eşim Jamie, Navajo Ulusu rezervasyonunun sınırındaki kırsal bir bölgede yaşıyorduk. Burası, köpeklerin yaşamına müdahale edilmeyen bir yerdi; köpekler büyük ölçüde özgürce dolaşarak yaşarlardı. Fulbright bursum kapsamında Ankara'ya ilk geldiğimde, her

yerde gördüğüm iri Anadolu çoban köpekleri bana kendimi hemen evimde hissettirmişti.

Jim, "ofis saatlerini" Flag Brew adlı yerel bir restoran ve barda yapardı. Buluşma her cuma saat beşte olurdu ve isteyen herkes katılabilirdi. Bunları yazarken, 2015 yılında Ankara'dan döndükten kısa bir süre sonra orada geçirdiğimiz bir akşamı hatırlıyorum. Jim beni bir kenara çekip sınıfta yaşadığı bir olayı anlatmıştı. Bir gün Jim, yol kenarında terk edilmiş yavru köpeklerle karşılaşmış ve onlarını orada öylece bırakmamış. Yavruları, o meşhur Volkswagen Beetle arabasına koyup akşam verdiği kalabalık derse götürmüş. Jim, eline geçen her şeyi büyük bir iştahla okuyan biriydi. Ben de o sıralarda Orhan Veli'yi keşfetmiş ve ona, muhteşem "Bedava" şiirini göstermiştim. Jim şiiri kendi dersinde bambaşka bir amaçla kullanmıştı. Öğrenciler küçük gruplara ayrılıp şiir üzerine tartışmaya başlamışlar. Kamusal, demokratik ve herkese açık eğitim anlayışının ne anlama geldiği ve böyle bir eğitimin neleri mümkün kılabileceği üzerine tartışmışlar. Gece sona erdiğinde Jim salonun sahne perdesinin arkasına geçip öğrencilere şöyle seslenmiş: "Herkes iyi geceler! Hepinize güzel bir hafta sonu diliyorum! ... Ama gitmeden önce, aranızda bir yavru köpeği eve götürmek isteyen var mı? Tamamen bedava!"

Hayatının son döneminde Jim prostat kanseriyle mücadele ediyordu. Ancak onu hasta eden yalnızca hastalığı değildi. Bir zamanlar özgürlük adına kurulan büyük hayallerin ABD'de nasıl aşındırıldığını, eğitimin nasıl değersizleştirildiğini ve öğretmenlerin yalnızca ayakta kalabilmek için sürekli savunmada kalmaya zorlandığını görmek de onu derinden yaralıyordu.

Bir zamanlar MESA programındaki Latin kökenli çocuklar iki dilde eğitim görüyor, üniversite kampüsünde derslere katılıyorlardı. Bugün ise onların akrabaları ve benzer yaşamlar süren insanlar, göçmenleri adeta avlamak isteyen çevrelerin nefretine maruz kalıyor. Böyle çocuklar çoğu zaman korku içinde yaşıyor; aileleri ise onları güvende tutabilmek için evlerinden çıkarmamaya çalışıyor. Toplumun kıyısında yaşayan insanlar için bir zamanlar umut vaat eden özgürlük dersleri yavaş yavaş siliniyor. Buna rağmen öğretmenler, son derece dikkatli adımlar atarak öğretmeye devam ediyorlar. Bu, bir bakıma "kaçak bir eğitim" (*fugitive education*) hâline gelmiş durumda.

Jim ile ölümünden birkaç ay önce uzun uzun telefonda konuşmuştuk. Jim, yaşamını adadığı çalışmalar konusunda umutsuzluğa kapılmıştı. Yine de bir konuda hemfikiridik: Binalar hâlâ yerinde duruyordu. Sınıflar açıldı. Çocuklar sırt çantalarını takıp okula gitmeye devam ediyorlardı.

"Dünyayı değiştirmek istemiştik, Guy" dedi. Bu sözleri duyunca geçirdiğimiz o güzel günler gözümün önüne geldi. Jim sabahın yedisinde bisikletine atlayıp evime gelir, kapıyı çalar, içeri dalar ve elime bir fincan kahve tutuştururdu. Benim gece derslerim geç biterdi; hâlâ yatakta olurdum. "Haydi Guy, kalk! Gidip ders verelim!" derdi.

Ölümünden birkaç hafta önce yine konuştuk. Colorado dağlarındaydı. Hatta biraz tartıştık bile. Jim okyanusu severdi; Meksika'yı da öyle. Hastalığı bu kadar ilerlemiş olmasına rağmen, zorlu yolu göze alıp Cortez Denizi'ne kadar araba kullanmıştı. Bir gece, o kıyının yakınlarında hayata veda etti.

Evet... Dünyayı değiştirmek... Ama şimdi dönüp baktığımda, neyin mümkün olup neyin mümkün olamayacağı üzerine düşünüyorum. Belki de asıl sormamız gereken soru şudur: Bütün çocuklar ne ister? Kafka bir zamanlar, dünyada çocuklardan daha fazla reform isteyen kimsenin olmadığını yazmıştı. Çünkü onlar, her şeye rağmen, her sabah yeniden okula gitmek zorundalar.

Jim'in hem uyguladığı hem de öğrettiği temel bir yaklaşımı vardı. Buna "metrekare öğretmenliği" derdi. Küçük ölçekliydi. Bazen deney malzemeleriyle dolu mütevazı bir sandık olurdu. Bazen de yalnızca bir metrekarelik bir bahçe. Bir yıl öğrencileriyle birlikte üniversite kampüsünde küçük fideler yetiştirmek üzere küçücük bir bahçe oluşturdular. Ardından şikâyetler geldi. Bina sorumlusu onların yaptığı bahçeyi söküp attırdı. Jim, öğrencileriyle birlikte bahçeyi yeniden yaptı. Kınama cezası aldı. Bahçe tekrar söküldü, onlar ertesi gece bahçeyi yeniden yaptılar. Bu kez disiplin kuruluna çağrıldı. Ben de ona, bunu onun yapmış olamayacağını belirten bir mektup yazacağımı söyledim. Tüm gece beraber olduğumuza dair "soylu bir yalan" söyledim. İşe yaradı. Yönetici, öğrencilerin o bahçeyi gerçekten bu kadar çok istediklerini görünce sonunda bahçeyi olduğu gibi bırakmaya karar verdi.

Evet... Bu, bütün dünya değildi. Ama bir bakıma bütün dünyaydı da. Belki de dünya, bazen yalnızca bir metrekarenin içine sığar.

İyi geceler, Jim. Umarım diğer yıldızlar da seni, bizim ve yetiştirdiğin tüm çocukların sevdiği kadar severler...